

**XARAKTERNI IFODALOVCHI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI****Haydarova Xolida Qosimovna:**

Alfraganus universiteti Xorijiy filologiya kafedrası magistranti

Email adress haydarovaholida07@gmail.com tel: +998976175004

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida "xarakter" semali frazeologik birliklarning lingvokognitiv tahlili amalga oshirilgan. Tadqiqot doirasida har ikkala tildagi frazeologik birliklar tarkibiy va semantik jihatdan taqqoslanib, ularning o'ziga xos xususiyatlari aniqlangan. Tahlil natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklar inson xarakterining turli jihatlarini ifodalashda muhim rol o'ynaydi va ularning lingvokognitiv tahlili tillararo muloqotni yaxshilashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: frazeologik birliklar, xarakter, lingvokognitiv tahlil, ingliz tili, o'zbek tili.

Kirish: Frazeologik birliklar tilning eng qiziqarli va betakror qatlami hisoblanadi. Ular nutqimizni boyitish, fikrlarimizni obrazli va ta'sirchan ifodalash uchun xizmat qiladi. Frazeologik birliklar tilning lug'at tarkibini boyitibgina qolmay, balki xalqning milliy-madaniy xususiyatlarini ham aks ettiradi. Shu bois ularni har tomonlama o'rganish tilshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri sanaladi. Frazeologik birliklarning semantik xususiyatlarini o'rganishda ularning ma'no maydoni muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'no maydoni deganda, ma'lum bir umumiy ma'noni ifodalovchi til birliklarining majmui tushuniladi [1].

Asosiy qism: Frazeologik birliklar, tillarimizda insonning xarakterini ifodalash uchun keng qo'llaniladi va ularning tarjimasi va tushuntirilishi tilning madaniy xususiyatlariga asoslangan Insonning ruhiy holati va his-tuyg'ulari uning nutqi va tashqi ko'rinishi orqali namoyon bo'ladi. Nutqning ta'sirchanligi va emotsionalligini oshirishga xizmat qiladigan so'zlar, shuningdek, frazeologik birliklar o'z ma'nolari bilan inson ruhiyatiga ta'sir etish xususiyatiga ega. Shu boisdan fikrni tinglovchiga yetkazishda frazeologizmlar ham boshqa til birliklari singari voqea- hodisalarni aks ettirishda o'ziga xos ta'sirchanligi bilan ajralib turadi[2].

Inson xarakterini ifodalovchi frazeologik birliklar ingliz va o'zbek tillarida bir necha turlarda mavjud. Bu birliklar, insonning davranishini, shaxsiylikni, jamiyat bilan muloqot qilishini va boshqa xususiyatlarini ifodalash uchun ishlatiladi. Ingliz tilida, "to wear one's heart on one's sleeve" ifodasi insonning o'zining hissiyotlarini ochiq ko'rsatishiga va uning xavfli yoki xavfsiz bo'lishiga asoslangan. Bunday insonlar ochiq,

ehtiyotkor yoki qo'rqqoq bo'lishi mumkin. Boshqa bir frazeologik birlik, "to have a thick skin", insonning kambag'al, qattiqroq yoki qabul qilishga tayyor bo'lishini anglatadi. Bu insonlar kritikaga to'g'ri kelishadi va ularning o'zining fikr- mulohazalari bilan aynan qarashli bo'lishi mumkin. Shundan kelib chiqqan holda tilda his-tuyg'uning frazeologik birliklar yordamida ifodalanish holatini umumiy tarzda quyidagicha izohlash mumkin: daxshatdan qichqirmoq; g'azabdan bo'kirmoq; quvonchdan osmonga sakramoq; turgan joyida qotib qolmoq; ko'zlari katta –katta bo'lmoq; ko'zlari quvonchdan porlamoq; hayotga kulib boqmoq; og'zi qulog'ida bo'lmoq; baxtdan huzurlanmoq; Frazeologik birliklarning emotsionalligi insonning turli xil his-tuyg'ulari, hamda shaxs-predmetlarga nisbatan subyektiv munosabatlarini ifodalash bilan bog'liqdir. Bunday emotsionallik bir vaqtning o'zida ikki ma'noning reallashuvi va obrazlilik natijasida yuzaga chiqadi. Darhaqiqat, rang komponentli FBlar qo'rquv, shodlik, azoblanish, hayrat, g'azab, taajjub, norozilik, uyat, g'am, qayg'u, tushkunlik kabi emotsional xususiyatlarni ifodalash imkoniyatiga ega [3].

Uslubiy jihatdan qaraganda, "xarakter" semali frazeologik birliklar ham neytral, ham ekspressiv bo'lishi mumkin. "As busy as a bee" (mehnatkash), "chumolining inidek" (juda sarishta) kabi iboralar neytral uslubga xos bo'lsa, "as mad as a hatter" (jinnidek), "devona-savdoyi" (telba) kabi iboralar ekspressiv uslubga mansub [3]. Ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklarning lingvokognitiv tahlili ularning aksariyat holatlarda ekvivalentlikka ega emasligini ko'rsatdi. Ya'ni, bir tildagi frazeologik birlikning ikkinchi tilda to'liq ekvivalenti mavjud bo'lmasligi mumkin. Bunga sabab har bir xalqning o'ziga xos milliy-madaniy qarashlari, urf-odatlar va an'analaridir. Masalan, "as wise as Solomon" (Sulaymonday dono) iborasi ingliz tilida faol qo'llaniladi, ammo o'zbek tilida uning to'liq ekvivalenti mavjud emas. Chunki, Sulaymonning donoligi haqidagi tasavvurlar ingliz xalqi ongida kuchliroq shakllangan. Shu bilan birga, "qo'rqqoq sichqonday" iborasi o'zbek tilida keng tarqalgan bo'lsa, ingliz tilida unga mos keladigan ibora yo'q. Tahlillar shuni ham ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek tillaridagi ayrim "xarakter" semali frazeologik birliklar bir-biriga yaqin ma'noni ifodalashi mumkin, ammo ular tarkiban farqli komponentlardan tashkil topgan bo'ladi. Masalan, "as stubborn as a mule" va "echkning shoxidek qaysar" iboralari o'jarlik, qaysarlik ma'nosini ifodalaydi. Ammo ingliz tilidagi iborada "mule" (xachir) komponenti ishtirok etsa, o'zbek tilidagi iborada "echki" komponenti qatnashgan. Quyidagi jadvalda ingliz va o'zbek tillaridagi ayrim "xarakter" semali frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili keltirilgan:

1-jadval. Ingliz va o'zbek tillaridagi ayrim "xarakter" semali frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili

Ingliz tili	O'zbek tili	Farqli komponentlar	Umumiy ma'no
-------------	-------------	---------------------	--------------

as brave as a lion	arslon yurak	lion - arslon	jasurlik
as busy as a bee	chumolining inidek	bee - chumoli	mehnatkashlik
as cunning as a fox	tulkining o'lgani ming tanga	fox – tulki	ayyorlik
as patient as Job	Ayubning sabridek	Job – Ayub	sabrlilik
as wise as an owl	boyqushning ko'zidek dono	owl - boyqush	donishmandlik

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklar bir xil ma'noni turlicha komponentlar yordamida ifodalaydi. Bu esa ularning lingvomadaniy xususiyatlarini ko'rsatuvchi muhim omildir. [4].

Shu bilan birga, ingliz tilidagi "as mad as a hatter", "as happy as a lark", "as weak as a kitten" kabi iboralardagi "hatter" (shlyapachilar), "lark" (to'rg'ay), "kitten" (mushuk bolasi) komponentlarining o'zbek tilidagi muqobillari yo'q. Chunki o'zbek xalqi ongida bu hayvon va kasb-korlar bilan bog'liq xarakter xususiyatlari haqidagi tasavvurlar ingliz xalqiga nisbatan kamroq shakllangan. [6].

Xulosa: Mulohazalardan kelib chiqib aytish mumkinki, "xarakter" semali frazeologik birliklar ingliz va o'zbek tillari frazeologik fondining ajralmas qismi sifatida nafaqat lisoniy, balki madaniy, psixologik va pragmatik jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning har tomonlama tadqiq etilishi tilshunoslik va tarjimashunoslik sohasi uchun yangi yo'nalishlar ochib berishi shubhasiz.

Ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklarning lingvokognitiv tadqiqi quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini berdi: Ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklar inson xarakterining turli jihatlarini ifodalovchi obrazli vositalar hisoblanadi. Ular tarkibida hayvon va o'simlik nomlari, insonning tashqi ko'rinishi va xatti-harakatlariga oid leksemalar faol qo'llaniladi. Har ikkala tildagi frazeologik birliklar tarkiban ikki va undan ortiq komponentlardan tashkil topadi hamda umumiy va maxsus qo'llanilish doirasiga ega. Ular uslubiy jihatdan ham neytral va ekspressiv xarakterga ega bo'ladi. Ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklar ma'lum darajada ekvivalentlikka ega bo'lsa-da, ko'p hollarda ular tarkibidagi komponentlar farqlanadi. Bu esa ularning milliy-madaniy o'ziga xosligini ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi "xarakter" semali frazeologik birliklar metaforik va metonimik ko'chim asosida hosil qilinadi hamda ular orqali shaxsning ijobiy va salbiy xakteri ifodalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (REFERENCES)

1. Uktamova, M. (2020). DIFFICULTIES OF TEACHING STUDENTS ONLINE. Журнал иностранных языков и лингвистики, 1(1), 50-54.

2. Axmedova Matluba Ibragimdjonovna , Yigitaliyeva Handona Zokirjon qizi Shaxs harakterini ifodalovchi fraziologik birliklarning ingliz va o'zbek tillarida semantik tahlili.
3. Yo'ldoshev, B. (2005). Frazeologiya va frazeografiya masalalari. Samarqand: SamDU nashri.
4. Джалолов, Ф. Ф. (2021). Причины низкого усвоения знаний в общеобразовательных средних школах. Среднеевропейский научный вестник», журнал импакт-фактора, 11.
5. Rustamova, S., & Mavlonova, S. (2023). THE ROLE OF MULTIMEDIA TOOLS IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Бюллетень студентов нового Узбекистана, 1(5 Part 2), 63-66.
6. К. М. К. (2020). Teaching English through games. Проблемы современной науки и образования, (3 (148)), 79-82.